

Wprowadzenie

W roku 2014 upłynęło 180 lat od wydania Mickiewiczowskiego arcyepoematu. Kolejna rocznica stała się dobrym pretekstem, by zadać jakże dziś aktualne pytanie o status *Pana Tadeusza* we współczesnej kulturze. Czy przewidywana przez Stanisława Pigonia nieśmiertelna sława epopei trwa także dzisiaj? Czy słowa Aliny Witkowskiej o tym, że *Pan Tadeusz* „pokazywał władczą siłę tradycji” i jednocześnie „formował ją tak, aby pokazać zacyzn nowych idei wieku i uczynić ją podatną na skojarzenie z postępem, z duchem przemian, bez którego *Pan Tadeusz* byłby rzeczywiście tylko pięknym «kamieniem grobowym» położonym na dawnej Polsce...” są dziś aktualne?

Wiele o poemacie już napisano i powiedziano, sięganie więc do utworu, jakby się mogło wydawać, „interpretacyjnie zdartego”, jest obciążone dużym ryzykiem. Paradoksalnie jednak siła arcydzieła polega na możliwości ich nieustającej interpretacji. Możliwość poszerzania kręgów lekturowych tworzą jednak nie tylko coraz to nowe metodologie czy strategie badawcze, ale przede wszystkim przedziwna otwartość samego dzieła, jego niezwykła pojemność, niejednoznaczność, migotliwość, która jednym czytelnikom kazała widzieć w *Panu Tadeuszu* poemat o „wieprzowatości życia” (Słowacki), innym zaś utwór głęboko metafizyczny (Miłosz).

Do tej pory przecież, mimo tylu powstałych już na ten temat prac, badacze borykają się z trudnym do rozstrzygnięcia problemem genologicznym (epopeja?, a jeżeli tak, to jaka, z jakiej wyrastająca tradycji?), zawiłą estetyką utworu, wreszcie z kwestią bohatera dzieła (Jacek Soplica a tytułowy Tadeusz). Odrębnym nurtem w badaniach nad arcyepoematem jest problematyka recepcyjna dzieła: w lekturze dziewiętnastowiecznej, w interpretacji poetów, pisarzy, artystów, we współczesnych metodologiach, w dzisiejszej i dawnej kulturze (różnych mediach), wreszcie w prywatnej, subiektywnej lekturze.

Wydaje się, że Mickiewiczowska „gminna opowieść”, zapisana w niej rzeczywistość, mimo tylu różnorodnych propozycji odczytań, nadal budzi interpretacyjny niedosyt. Dlatego też do dyskusji nad *Panem Tadeuszem*

udało nam się zaprosić tak wielu badaczy: przedstawiciele różnych pokoleń, ośrodków i dyscyplin naukowych, reprezentujących różne strategie i metodologie badawcze. Co ciekawe, współczesny namysł nad arcy-poematem zdominowały refleksje o problemach estetyczno-filozoficznych dzieła (por. teksty Bernadetty Kuczery-Chachulskiej, Bogusława Doparta, Magdeleny Saganiak, Michała Kuziaka), rozważania o strukturze poematu i jego szczególnych właściwościach (m.in. o aspektach humorystycznych pisze Agnieszka Ziołowicz). Grażyna Tomaszewska na przykład pokazuje *Pana Tadeusza* jako poemat realizujący estetykę niedoskonałości, uświadamiający „wagę sprzeczności i niejednoznaczności w ludzkiej egzystencji”, polemiczny wobec przyjętej w badaniach nad arcy-poematem kategorii „wyłącznieści ładu i harmonii”. Tekstowi badaczki towarzyszy niepokój, który ujawniają i inne teksty: o to, by dzieła Mickiewicza nie zaszufladkować, nie umieścić w wąskich koleinach takich kategorii jak np. epos, poemat humorystyczny, realistyczny, czy „arcydzieło polszczyzny” (Jarosław Ławski). Taką relecture proponują m.in. teksty: Karola Samsela, który podważa z perspektywy metod fenomenologicznych stereotypy badawcze *Pana Tadeusza* czytanego przez interpretatorów epifaniczności arcy-poematu, Ewy Hoffmann-Piotrowskiej – podejmujący raz jeszcze kwestię antropologicznych (egzystencjalnych) modeli wpisanych w epos, czy grupa trzech artykułów (Andrzeja Fabianowskiego, Jerzego Fiećki, Michała Friedricha) poświęconych Jankielowi, który wyrasta na szczególnie ważną wśród postaci soplicowskich osobę „bohatera postulowanego”, a nawet – jak dowodzi Michał Friedrich – idealnego ze swą przedsiębiorczością, inteligencją i sprytem. Ważna, choć może mniej ostatnio obecna w badaniach, wydaje się także lektura przez konkret, a więc kulturowe, historyczne odniesienia, które dotykałyby choćby realiów obyczajowych dworu szlacheckiego (por. tekst Joanny Puchalskiej).

Za każdym razem lektura *Pana Tadeusza* ponawia też pytania o konteksty, kulturowe oddziaływanie i recepcję. W jednym z bloków tematycznych zebrane zostały teksty rozmaicie podejmujące kwestię żywotności, trwania *Pana Tadeusza* w indywidualnej (Barbara Kryda, Marek Piechota), artystycznej (np. teksty Grażyny Halkiewicz-Sojak, Teresy Winek), medialnej (Krzysztof Kopczyński, Michał Pieńkowski) pamięci.

Do książki włączone zostały także refleksje dotyczące obecności *Pana Tadeusza* w szkole. Jak się wydaje, nie da się tego problemu ominąć, dyskutując o miejscu arcy-poematu we współczesnej kulturze (artykuł Henryka Gradkowskiego).

Zbiór refleksji o jakimś tekście z jednej strony doświetla sam utwór, z drugiej strony wiele mówi o współczesnych tendencjach w badaniach nad romantyzmem. Dlatego książka może także stanowić skromne (jeśli

wziąć pod uwagę bogactwo dotychczasowych badań), acz, miejmy nadzieję, dość ważne świadectwo współczesnej mickiewiczologii.

Pretekstem do powstania książki była, jak już zaznaczyliśmy na początku, rocznica wydania *Pana Tadeusza*. Publikacja ukazuje się jednak w 2016 roku – roku szczególnie istotnym dla Uniwersytetu Warszawskiego. W tym czasie przypada bowiem dwusetna rocznica powstania Uczelni, w obrębie której, na wydziale Polonistyki, w Zakładzie Literatury Romantyzmu Instytutu Literatury Polskiej zrodził się pomysł powstania tej zbiorowej monografii. Książką o arcyepoemacie – utworze szczególnym dla polskiego losu, polskiej kultury – pragniemy zatem wpisać się w obchody Jubileuszu Uniwersytetu Warszawskiego i złożyć tym samym hołd macierzystej Uczelni.

Ewa Hoffmann-Piotrowska

* * *

Cytaty z utworów Adama Mickiewicza podawane są według edycji: A. Mickiewicz, *Dzieła*, Komitet Redakcyjny, t. 1–17, Warszawa 1993–2005 (Wydanie Rocznicowe).